

УДК 005.963:316.624:364.63

Хомюк Наталія,

д.е.н.,

завідувач кафедри менеджменту

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк

nataljabilous@gmail.com

Білоус Олександр,

аспірант

кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк

olexandr9111@gmail.com

СИТУАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В СІМ'ЯХ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни проблема домашнього насильства набуває особливої гостроти. У 2023 р. до Національної поліції України надійшло понад 291 тисяч звернень щодо домашнього насильства – майже вдвічі більше, ніж у 2022 р. [1]. Зростання кількості випадків пов'язане не лише з підвищенням обізнаності та криміналізацією цього явища, але й із воєнними факторами. Дослідження свідчать, що серед ветеранів із бойовим посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) рівень насильства в сім'ї на 14–15 % вищий, ніж у середньому [2]. Водночас експерти наголошують на відсутності прямого зв'язку між фактом військової служби та схильністю до насильства [3].

Проблеми могли існувати в родині й раніше, а війна лише загострює *вразливі місця*. Таким чином, виклик для територіальних громад – запобігти маргіналізації ветеранів, зосередившись не на стигматизації, а на ранньому виявленні ризиків і наданні підтримки сім'ям ветеранів. Не лише війна чи особисті риси ветерана визначають ситуацію; критично важливими є соціальні умови та підтримка, що їх отримує ветеран після повернення. Якщо держава і громади забезпечать ветеранам безпечне середовище, повагу до прав та задоволення базових потреб, рівень насильства у сім'ях зменшиться [2].

Ситуаційний менеджмент – це сучасний підхід, що дозволяє гнучко реагувати на зміни обставин і адаптувати управлінські рішення до конкретного контексту. У високонестабільному середовищі війни традиційні підходи до профілактики насильства можуть бути недостатні. Натомість ситуаційний підхід передбачає аналіз та класифікацію кожної *сімейної ситуації*, оцінку релевантних факторів ризику і прийняття рішень з урахуванням унікальних особливостей випадку. Ключові принципи – адаптивність, інноваційність і гнучкість менеджменту. Важливо розробляти превентивні сценарії розвитку подій у родинх ветеранів та моделювати можливі ситуації, щоб перевірити ефективність заходів втручання [4]. Наприклад, можна прогнозувати сценарії конфліктів, пов'язаних із тригерами ПТСР (раптові звуки, поведінкові флешбеки тощо), і наперед визначити алгоритми дій для подружжя, сусідів чи соціальних працівників (заспокійливі техніки, тимчасова ізоляція кривдника, виклик фахівців). Ситуаційний менеджмент у цьому контексті виконує роль *системи раннього попередження*: своєчасно виявляє відхилення в поведінці чи небезпечні тенденції та ініціює проактивні рішення для запобігання насильству.

Сім'ї ветеранів перебувають у зоні підвищеного ризику через поєднання психологічних, економічних та соціальних чинників, зокрема ПТСР, зміни у структурі сімейних ролей, емоційного

напруження та дефіциту підтримки у громадах. Для ефективної профілактики домашнього насильства у таких родинах необхідно адаптувати локальні моделі ситуаційного менеджменту із залученням фахівців з військової психології, мультидисциплінарних служб та інструментів ресоціалізації, таких як ветеранські простори та інтегровані платформи підтримки [5, 6].

На державному рівні вже зроблено кроки, що відповідають ситуаційному підходу. Прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017), який визначив організаційно-правові засади державної політики у цій сфері та запровадив спеціальні заходи захисту потерпілих (зокрема, термінові заборонні та обмежувальні приписи) [7]. У 2022 р. ратифіковано Стамбульську конвенцію, що спонукало гармонізацію законодавства: наразі пропонується посилити відповідальність кривдників (законопроект №8329) та впровадити електронний моніторинг для систематичних кривдників (законопроект №5629) [1]. Міністерство внутрішніх справ у 2023 р. ініціювало проєкт «Протидія домашньому насильству» в рамках платформи «Безпечна країна», метою якого є побудова цілісної системи запобігання та протидії насильству в умовах воєнного стану та після війни [1]. Очікувані результати включають удосконалення законодавства, підвищення ефективності реагування поліції, кращий захист постраждалих і зростання обізнаності населення [1]. Таким чином, на національному рівні формується адаптивна політика, яка враховує воєнний контекст і нові виклики.

Виклики для територіальних громад полягають у практичній реалізації цих політик та інструментів на місцях. Значну роль відіграє міжсекторна взаємодія: об'єднання зусиль владних структур, соціальних служб, поліції та громадських організацій. За ініціативи Мінветеранів до складу регіональних координаційних рад з протидії насильству включено представників ветеранських служб [8]. Це рішення покликане налагодити обмін інформацією та координацію

дій між підрозділами Нацполіції, Міністерства у справах ветеранів та мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги, які першими реагують на повідомлення про насильство. Така тристороння співпраця дозволяє оперативно фіксувати випадки насильства в сім'ях ветеранів по всій країні та комплексно вживати заходів для запобігання повторним інцидентам. Важливою превентивною практикою стало впровадження *скринінгу* психоемоційного стану ветеранів: наразі після демобілізації психологічне обстеження проводиться не завжди, що ускладнює оцінку ситуації на рівні громад. Фіксація випадків правопорушень ветеранами фактично заміщує собою цей скринінг, дозволяючи виявити тих, хто потребує термінової реабілітації [8]. Тому громади мають запровадити практику регулярного психологічного моніторингу сімей ветеранів та роботи кризових служб на випередження проблем.

Варто виділити такі етапи прийняття рішень у межах ситуаційного менеджменту:

- ідентифікація ситуації – збір сигналів про потенційні загрози (скарги від родичів, сусідів, звернення на гарячі лінії, результати опитувань або спостереження соціальних працівників);
- оцінка та аналіз – залучення фахівців (психолога, представника ветеранської служби, поліцейського інспектора) для оцінки рівня ризику та визначення причин конфліктності;
- прийняття рішення – розробка індивідуального плану дій, спираючись на найкращий сценарій розвитку подій (наприклад, направлення кривдника-ветерана до центру психологічної реабілітації, тимчасове роз'єднання сторін, юридична консультація для постраждалої особи, застосування поліцейського припису тощо);
- реалізація рішення – негайне втілення запланованих заходів з використанням ресурсів громади та залученням відповідних служб;

- моніторинг і коригування – відстеження динаміки ситуації в родині, регулярні контакти з ветераном і членами сім'ї, оцінка ефективності вжитих заходів та, за потреби, їх коригування.

Така поетапна модель відображає проектне мислення у вирішенні соціогуманітарних проблем: кожен випадок насильства розглядається як окремий «проект», що потребує аналізу, планування, міждисциплінарної взаємодії та підсумкового аналізу результатів.

Інтеграція сучасних технологій та практик також сприяє ранньому виявленню та профілактиці насильства. Прикладом є запуск спільного чат-боту Мінветеранів #ДійПротиНасильства, який надає цілодобово вичерпну інформацію про те, як протидіяти домашньому насильству, і дозволяє оперативно повідомити про випадки насильства щодо ветеранів чи в їхніх родинях [9]. У чат-боті містяться контакти регіональних представників Мінветеранів, які разом із мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги готові надати невідкладні консультації (психологічні, правові) постраждалим. У разі загрози життю автоматично залучається поліція – виїжджає спеціалізована мобільна група реагування [9].

Окрім того, за підтримки міжнародних партнерів впроваджуються спеціалізовані навчальні матеріали. Зокрема, Європейська консультативна місія (EUAM) спільно з Одеським державним університетом внутрішніх справ та ГО «Віра, Надія, Любов» розробили кишеньковий посібник для поліцейських щодо чутливого реагування на випадки насильства в сім'ях ветеранів [10]. У ньому надано практичні рекомендації з деескалації конфліктів, розпізнавання ознак бойової травми та методів підтримки постраждалих, базовані на реальному досвіді [10]. Такі ініціативи демонструють, що адаптивність до воєнного контексту можлива через навчання ключових фахівців навичкам ситуаційного менеджменту – вміння діяти ефективно у швидкоплинних, напружених обставинах.

Отже, ситуаційний менеджмент виступає дієвим інструментом у протидії домашньому насильству в родинх ветеранів, поєднуючи проблемний аналіз із проєктним підходом до вирішення проблеми. Він забезпечує раннє виявлення ризиків через моніторинг конкретних ситуацій і дозволяє підбирати індивідуальні, гнучкі заходи впливу. Для успішної реалізації цього підходу необхідні скоординовані дії держави та громад: від удосконалення законодавчої бази і ресурсного забезпечення соціальних служб до створення довіри серед ветеранів і їхніх сімей. Лише за умови комплексного, ситуаційного, інклюзивного менеджменту, що враховує воєнні реалії, територіальні громади зможуть своєчасно запобігати проявам насильства і забезпечувати стаке благополуччя родин ветеранів у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Кількість заяв про вчинення домашнього насильства збільшується – Катерина Павліченко. *Міністерство внутрішніх справ України*, 2024. Електронний ресурс. URL: <https://surl.lu/kadtqv>
2. Ветерани, ПТСР і домашнє насильство: чому комплексний підхід є ключовим (інтерв'ю з Олесею Ольховик). *Центр психічного здоров'я Форпост*, 2024. Електронний ресурс. URL: <https://surl.li/sogjnn>
3. Чаморсов О. Домашнє насильство лише у родинх ветеранів? *Главком*, 2024. Електронний ресурс. URL: <https://surl.li/lxbuax>
4. Попіль Ю.П., Хомюк Н.Л., Коробчук М.Г. Ситуаційний менеджмент у прийнятті управлінських рішень. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-98>
5. Білоус О. Л., Чернета С. Ю. Сім'ї ветеранів війни у системі соціальної політики: підтримка, адаптація та профілактика домашнього насильства. *Сучасні тенденції розвитку теорії та практики соціальної роботи в умовах війни та повоєнного відновлення: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 03 квіт. 2025 р.)* : Львів : ЛНУ ім. І. Франка. 2025. С.9–11.

6. Білоус О. Л., Чернета С. Ю. Причини домашнього насильства під час війни в Україні. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери*: збірник матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (26 листопада 2024 р., м. Ніжин). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 47–49.

7. *Про запобігання та протидію домашньому насильству*: Закон України № 2229-VIII від 07.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

8. Представники Мінветеранів увійшли до обласних координаційних рад по запобіганню домашньому насильству. *Міністерство у справах ветеранів України*, 2020. Електронний ресурс. URL: <https://surl.li/nvumwp>

9. У чат-боті Мінветеранів з'явився активний розділ «Дій Проти Насильства». *Міністерство у справах ветеранів України*, 2025. Електронний ресурс. URL: <https://surl.li/lfaugo>

10. A New Tool for Odesa Police to Support Veterans and Their Families. *EUAM Ukraine News*, 2025. URL: <https://surli.cc/uomlcx>